

İran Çalışmaları Dergisi
E-ISSN: 2651-4370
Cilt: 9, Sayı: 1, ss. 249-282
Geliş Tarihi: 13.03.2025
Kabul Tarihi: 06.05.2025
DOI: 10.33201/iranian.1656783
Makale Türü: Araştırma Makalesi

Aksa Tufanı Bağlamında Husilerin İran'la İlişisini Yeniden Okumak: Sponsor-Vekil Modeline Eleştirel Bir Değerlendirme

Talha İsmail DUMAN*

Öz

İran ile Ensarullah (Husiler) arasındaki ilişki, medya ve siyaset söylemlerinde genellikle klasik bir sponsor-vekil bağımlılığı çerçevesinde ele alınmakta, bu yaklaşım Ensarullah'ı İran'ın doğrudan yönlendirdiği bir aktör olarak değerlendirmektedir. Ancak Aksa Tufanı süreciyle birlikte Ensarullah'ın bölgesel güvenlik dinamiklerinde daha belirgin bir aktör haline gelmesi, bu ilişkinin doğası üzerine akademik tartışmaları yoğunlaştırmıştır. Ensarullah'ın İsrail, ABD ve İngiltere hedeflerine yönelik saldırıları ile Kızıldeniz'deki deniz ticaretine müdahaleleri, hareketin karar alma süreçlerinde ne ölçüde bağımsız hareket ettiğini anlamak açısından kritik bir bağlam sunmaktadır. Bu makale, Ensarullah'ın İran'ın kontrolü altında hareket eden sıradan bir vekil mi yoksa ortak stratejik hedefleri doğrultusunda iş birliği yapan bir aktör mü olduğu sorusuna cevap aramaktadır. Nitel vaka analizi yöntemini takip eden çalışma, Ensarullah'ın İran'dan askeri ve lojistik destek almasına rağmen, eylemlerini doğrudan İran'ın yönlendirmesiyle gerçekleştirmediklerini ortaya koymaktadır. Aksine, Gazze Savaşı sırasında zaman zaman İran'ın kontrollü gerilim stratejisinden saparak daha agresif ve doğrudan müdahaleci bir çizgi izlediği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, Ensarullah'ın İran ile ilişkisini hiyerarşik bir vekâlet modeliyle açıklamak yerine, karşılıklı etkileşime ve bağımsız stratejik önceliklere dayalı daha karmaşık bir yapı olarak ele almak gerektiği savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İran, Ensarullah, Husiler, Sponsor-Vekil Modeli, Aksa Tufanı.

* Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü, Ortadoğu Çalışmaları, ismailduman@sakarya.edu.tr, Sakarya, Türkiye, ORCID: 0000-0001-7638-2082

Common Creative Licence

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 (CC BY NC) International License.

İran Çalışmaları Dergisi bilginin yayılması ve zenginleşmesi için Açık Erişim Politikasına uymaktadır.

Rethinking the Houthi-Iran Relationship in the Context of the Al-Aqsa Flood: A Critical Assessment of the Sponsor-Proxy Model

Talha İsmail DUMAN*

Abstract

The relationship between Iran and Ansar Allah (Houthis) is often framed in media and political discourse through a classical sponsor-proxy dependency, portraying Ansar Allah as a group operating under Iran's direct control. However, with the Al-Aqsa Flood operation, Ansar Allah has become a more prominent actor in regional security dynamics, intensifying academic debates on the nature of this relationship. The group's attacks on Israeli, American, and British targets, as well as its disruptions of maritime trade in the Red Sea, provide a crucial context for assessing its decision-making autonomy. This article examines whether Ansar Allah functions as an ordinary proxy under Iranian control or as an actor cooperating with Iran based on shared strategic objectives. Using a qualitative case study approach, the study finds that while Ansar Allah receives military and logistical support from Iran, its actions are not entirely dictated by Tehran. Instead, during the Gaza War, it occasionally diverged from Iran's controlled escalation strategy, adopting a more aggressive and direct interventionist approach. In this context, the article argues that the Iran-Ansar Allah relationship should not be explained through a rigid hierarchical proxy model, but rather as a more complex interaction based on mutual influence and independent strategic priorities.

Keywords: Iran, Ansar Allah, Houthis, Sponsor-Proxy Model, Al-Aqsa Flood.

* Assistant Professor, Sakarya University, Middle East Institute, Middle Eastern Studies, ismailduman@sakarya.edu.tr, Sakarya, Türkiye, ORCID: 0000-0001-7638-2082

1. Giriş

İran ile Ensarullah (Husiler) arasındaki ilişki, özellikle Yemen İç Savaşı'nın başlamasından bu yana akademik ve siyasi tartışmalarda dikkat çeken başlıca konulardan biri olurken, Aksa Tufanı sürecinde Husilerin bölgesel ve küresel ölçekte daha görünür bir aktör haline gelmesi, bu ilişkinin doğasına dair yeni soruları gündeme getirmiştir. Coğrafi olarak Filistin'deki çatışma sahasından uzak olmasına rağmen Aksa Tufanı'na aktif şekilde dahil olması, Ensarullah'ın İran'ın doğrudan kontrolünde hareket eden bir vekil güç mü yoksa özerk bir aktör mü olduğu tartışmasını yeniden alevlendirmiştir. Ensarullah'ı İran'ın sponsorluğuna tamamen bağımlı bir aktör olarak ele alan bazı akademik çalışmalar (Agubamah, 2025), hareketi İran'ın bölgesel nüfuz mekanizmasının bir parçası olarak tanımlamakta ve karar alma süreçlerinde bağımsız hareket edebilme kapasitesini göz ardı etmektedir. Bu yaklaşımın, güncel siyasi anlatıların basitleştirici ve indirgemeci çerçevelerinden beslendiği görülmektedir. Nitekim Ensarullah'ın, İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu tarafından İran'ın temel vekillerinden biri olarak nitelendirmesi (Prime Minister's Office, 2024) ve eski ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton tarafından İran'ın bölgesel vekil ağı içinde konumlandırması (Al Arabiya English, 2024), bu yöndeki siyasi söylemlerin akademik tartışmalarda belirli çerçevelerin oluşumunu etkilediğine işaret etmektedir. Ancak, Aksa Tufanı bağlamında Ensarullah'ın sergilediği görece bağımsız eylemler, bu indirgemeci yaklaşımların geçerliliğini sorgulamayı gerektirmektedir.

Bu çalışma, Ensarullah'ın İran'ın bölgesel stratejisinin bir parçası olarak mı hareket ettiği, yoksa bağımsız politik öncelikler belirleyerek yalnızca ideolojik gündemleri ve siyasi hedefleri örtüştüğünde mi iş birliği yaptığı sorusuna yanıt aramaktadır. Bu sorunun analizinde, Husilerin Aksa Tufanı çerçevesindeki açıklamaları ve eylemlerinin incelenmesi kritik bir öneme sahiptir. 7 Ekim 2023'te başlayan süreçle birlikte Husiler, İsrail'e karşı füze ve insansız hava aracı saldırıları düzenlemiş, Kızıldeniz'de İsrail'le doğrudan ya da dolaylı ilişkisi bulunan gemilere operasyonlar gerçekleştirmiş ve bölgesel güç dengelerini etkileyen adımlar atmıştır. Bu eylemler, İran'ın Husilere sağladığı askeri ve lojistik desteğe referans verilerek gündem edilmekle birlikte (Kazdal, 2024, s. 309-310), Ensarullah'ın İran'a mutlak bağımlı olduğu çıkarımını şart koşmamaktadır. Özellikle eylem zamanlamalarının ve stratejik tercihlerin, İran'ın vekilleri olarak adlandı-

rılan diğer aktörlerden kimi durumlarda farklılaşması, bu ilişkinin doğasının daha derinlemesine incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu makale, İran-Ensarullah ilişkilerini bu çerçevede ele alarak, Husilerin Aksa Tufanı sürecindeki stratejik ve operasyonel tercihlerini analiz etmeyi ve İran ile ilişkilerinin sponsor-vekil tartışmaları bağlamında nasıl konumlandığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, İran-Ensarullah ilişkilerini değerlendiren çalışmaların sınırlı olduğu Türkçe literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Makalenin genel çerçevesi doğrultusunda, öncelikle araştırmanın metodolojik temelini ortaya koyan yöntem bölümü sunulmaktadır. Bunu takiben, İran-Ensarullah ilişkilerine dair mevcut akademik yaklaşımları değerlendiren literatür taraması bölümü yer almaktadır. Ardından, sponsor-vekil modeline ilişkin tartışmaları ele alan teorik çerçeve sunulmakta ve bu modelin iki aktörün ilişkilerini açıklamadaki işlevselliği değerlendirilmektedir. Bir sonraki bölümde Ensarullah'ın tarihsel arka planı ele alınarak hareketin ideolojik ve siyasi gelişimi özetlenmektedir. Daha sonra, İran-Ensarullah ilişkilerinin Aksa Tufanı öncesindeki dinamiklerini inceleyen bölümde, bu ilişkilerin nasıl şekillendiği ve ne tür faktörlerden etkilendiği irdelenmektedir. Hemen akabinde, Aksa Tufanı bağlamında Ensarullah'ın İran ile ilişkileri detaylandırılarak, hareketin stratejik karar alma mekanizması ve özerklik kapasitesi incelenmektedir. Devamında, bulgular ve tartışma bölümü, elde edilen verileri bütüncül bir çerçevede değerlendirerek teorik ve ampirik çıkarımları tartışmaktadır. Sonuç bölümü ise, çalışmanın genel bulgularını kısaca özetledikten sonra, gelecek araştırmaların odaklanabileceği konulara yönelik öneriler sunmaktadır.

2. Yöntem

Çalışmada, nitel bir yöntem olarak vaka analizinden yararlanılmaktadır. Vaka analizi, belirli bir olay, süreç veya aktör grubunu ayrıntılı bir şekilde inceleyerek neden-sonuç ilişkilerini ortaya koymayı amaçlayan bir araştırma tasarımıdır (Süleymanoğlu-Kürüm, 2021). Uluslararası ilişkilerde nitel yöntemler, özellikle karmaşık ve dinamik siyasi süreçleri anlamada önemli bir analitik araç olarak görülmekte olup (Bennett & Elman, 2007), Ensarullah'ın İran ile ilişkilerini sponsor-vekil paradigması çerçevesinde değerlendirmek için uygun bir çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda, çalışma

araçsal vaka analizi yöntemini benimsemektedir (Stake, 1995). Söz konusu vaka analizi türü, belirli bir olgunun veya sürecin kendisinden ziyade, daha geniş bir fenomeni anlamaya katkı sağlaması amacıyla seçilen vakaların incelenmesine dayanmaktadır. Bu yöntemde araştırmanın temel odağı, tekil bir olayın ayrıntılarından çok, bu olayın sunduğu kavramsal ve teorik çıkarımlar olmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışma Ensarullah'ın Aksa Tufanı sürecindeki operasyonel ve stratejik kararlarını, İran ile ilişkilerini anlamada bir analitik araç olarak ele alarak, yalnızca Ensarullah'ın İran ile etkileşimini açıklamayı değil, aynı zamanda sponsor-vekil ilişkilerinin dinamik doğasını daha geniş bir teorik çerçevede değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Veri toplama sürecinde çok kaynaklı bir yaklaşım benimsenmiştir. Araştırmada kullanılan veriler; akademik çalışmalar, uluslararası ve bölgesel raporlar, medya haberleri ve Husi liderlerinin açıklamalarından oluşmaktadır. Ensarullah liderlerinin açıklamaları, hareketin kendi stratejik yönelimini belirleme kapasitesini anlamak açısından önemli birincil kaynaklar arasında yer almakta, ancak bu açıklamalara erişimin sınırlı seviyede kalması nedeniyle araştırmanın ana veri kaynağını oluşturmamaktadır. Bu nedenle, akademik çalışmalar, raporlar ve medya analizleri, Ensarullah'ın İran ile ilişkilerini değerlendirmede temel bilgi kaynakları olarak kullanılmaktadır. Veri çeşitliliği, araştırmanın güvenilirliğini artırmayı ve iki aktör arasındaki ilişkileri farklı perspektiflerden ele alarak daha kapsamlı bir analiz sunmayı amaçlamaktadır.

3. Literatür Taraması

2014'te başlayan Yemen İç Savaşı'nın Suudi Arabistan-İran arasında bir vekâlet savaşı olarak çerçevelenmesi, savaşın ilk dönemlerinde Ensarullah'ın klasik bir vekil olarak görüldüğü bir literatürün oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu yaklaşımı benimseyen çalışmalar, Husiler ile İran arasındaki ilişkilerin mutlak bir bağımlılık ilişkisi olduğunu kanıtlamakta zorlanmış, ancak yine de vekâlet savaşı bağlamında Husileri vekil aktör olarak tanımlamaktan kaçınmamıştır (Carmi, 2017; Seliktar & Rezaei, 2020; Settembrini, 2019; Zimmerman, 2022). Konuya ilişkin daha titiz ve derinlemesine araştırmalar yapıldıkça bu eğilim değişmeye başlamış; sponsor-vekil modelini ve bağımlılık ilişkisini sorgulayan, Husilere özerk-

lik alanı açan, hatta onları vekilden müttefik statüsüne taşıyan yaklaşımlar giderek daha fazla öne çıkmıştır.

İran-Ensarullah ilişkilerinin zaman içinde dinamik bir dönüşüm geçirdiği literatürde yaygın olarak kabul görmektedir. Johnsen ve Juneau (2023), başlangıçta sınırlı olan bu ilişkinin, 2015 sonrası İran'ın artan desteğiyle Husilerin etkisini genişletmesine olanak sağladığı tespitinde bulunmakla birlikte, Ensarullah'ın yalnızca İran'a bağımlı bir vekil olarak görülemeyeceğini savunmaktadır. Matsunaga (2024) ve Erel (2024) de Ensarullah'ın Hizbullah ile kıyaslandığında daha özerk bir aktör olduğunu ve kendisini İran'ın vekili olmaktan ziyade stratejik bir müttefiki olarak konumlandığını ifade etmektedir. Clausen (2022) ise Ensarullah'ın İran ile uyumlu bir dış politika izlemesine rağmen, kendi stratejik önceliklerini bağımsız bir şekilde belirleyebildiğini öne sürmektedir. Benzer şekilde, Zweiri (2016), Ensarullah'ın yalnızca İran'ın çıkarlarına hizmet eden bir araç olarak değerlendirilemeyeceğini, aksine yerel ve bölgesel hedeflerini gözeterek hareket ettiğini savunmaktadır.

Öte yandan, Saad (2019, s. 629), “vekil” kavramının yalnızca bir analitik kategori olarak değil, aynı zamanda politik bir etiket olarak kullanıldığına ve belirli grupları damgalayarak uluslararası aktörlerin stratejik çıkarlarını meşrulaştırmaya hizmet ettiğine dikkat çekmektedir. Bu argüman, sponsor-vekil ilişkisi bağlamındaki klasik yaklaşımların sorgulanmasına olanak sağlarken, İran-Ensarullah ilişkilerinin doğasına dair eleştirel çalışmalara da rehberlik etmiştir. Juneau (2021), İran ve Husiler arasındaki ilişkinin klasik vekâlet savaşları çerçevesinde tek yönlü bir bağımlılık modeliyle açıklanamayacağını savunmaktadır. Ona göre İran, Husilerden stratejik avantaj sağlarken, Ensarullah da kendi çıkarlarını önceleyen bir politika izlemektedir. Jahanbani ve Levy (2023) ise bu ilişkinin bağımsızlık ve özerklik boyutlarını ele alarak, Ensarullah'ın İran'a tamamen bağımlı bir vekil olarak görülmesinin eksik bir analiz olduğunu ileri sürmektedir.

Türkçe literatürde de son dönemde, İran-Ensarullah ilişkilerini tek yönlü bir vekâlet ilişkisi olarak ele alan yaklaşımlara daha temkinli bakan çalışmalar giderek artmaktadır. Geleneksel vekâlet savaşları kuramının ötesine geçerek ilişkinin karmaşık yapısına vurgu yapan Tinas (2020), Ensarullah'ın İran'ın desteğini kullanarak Yemen İç Savaşı'nda kendi ajandasını şekillendirdiğini ve İran'ı da bu sürecin içine çekerek manevra alanlarını genişlettiğini öne sürmektedir. Sinkaya (2022) ise, iki aktör arasındaki ilişkinin

zamanla daha sıkı hale gelmesine rağmen, Husilerin “brothers in arms” (silah arkadaşları) statüsünde, yani görece eşitler arası bir stratejik ortaklık içinde hareket ettiğini savunmaktadır. Sarı (2023) da Husilerin İran’ın desteğinden faydalandığını ancak tamamen onun yönlendirdiği bir vekil olarak değerlendirilemeyeceğini, aksine yerel dinamiklerin belirleyici bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu yaklaşımlar, Husilerin İran’dan bağımsız kararlar alabildiğini gösteren analizlerin Türkçe literatürde de giderek daha fazla kabul gördüğünü ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın ana odak noktası olan Aksa Tufanı bağlamında Ensarullah’ın rolüne dair akademik çalışmalar henüz sınırlı olmakla birlikte, mevcut analizlerin önemli bir kısmı Ensarullah’ın İran’ın emir-komuta zinciri içerisinde doğrudan yönlendirilen bir vekil olduğu tezini sorgulamaktadır. Bunun istisnası olarak, Agubamah (2024), Ensarullah’ın Gazze Savaşı’na katılımının İran’ın vekil savaşları stratejisini güçlendirdiğini ve Husilerin Tahran tarafından yönlendirilen bir araç olarak hareket ettiğini iddia etmektedir. Ancak Mazzucco (2024), bu ilişkinin daha kompleks bir yapıya işaret ettiğini savunarak, İran’ın Ensarullah’a gelişmiş silah sistemleri, teknik destek ve askeri danışmanlık sağladığını kabul etmekle birlikte, Husilerin doğrudan İran’ın kontrolü altında olmadığını ileri sürmektedir. Ona göre, Ensarullah İran liderliğindeki “direniş eksen” ile daha entegre hale gelmesine rağmen, emir-komuta yapısı açısından Hizbullah’tan ve Irak’taki Şii gruplardan farklı olup, stratejik önceliklerini bağımsız bir şekilde belirlemektedir. Carlson (2024) ise başka bir perspektif sunarak, Ensarullah’ın Gazze’deki savaşın bir parçası olmasının ardındaki asıl motivasyonun Yemen’deki konumunu güçlendirmek ve bölgesel bir aktör olarak kendisini kabul ettirmek olduğunu savunmaktadır. Carlson’a göre Husiler, Filistin meselesini İran’ın yönlendirdiği bir vekil olarak değil, kendi siyasi meşruiyetlerini tahkim etmek amacıyla stratejik bir araç olarak kullanmaktadır. Husilerin eylemlerinin yalnızca İsrail’e veya ABD’ye karşı bir direniş göstergesi olmadığını, aynı zamanda Yemen’deki iç dengeleri etkilemeyi amaçladığını vurgulayan Carlson, bu durumun Ensarullah’ı İran’a bağımlı kılmadığını, aksine büyük ölçüde kendi özerk gündemini takip etmesine imkân verdiğini belirtmektedir.

Bu değerlendirmeler ışığında, çalışma, İran ile Husiler arasındaki ilişkiyi ele alan literatürden yararlanarak, klasik sponsor-vekil modeline yönelik eleştirel yaklaşımları da dikkate almak suretiyle, Aksa Tufanı sürecinde bu

ilişkinin nasıl şekillendiğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Türkçe akademik literatürde İran-Ensarullah ilişkilerine dair çalışmaların sınırlı olması bir yana, bu ilişkinin Akse Tufanı bağlamında ele alındığına dair herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu doğrultuda çalışma, Husilerin süreçteki faillik konumunu, İran ile etkileşimlerinin niteliğini ve bu ilişkinin klasik sponsor-vekil modelinin ötesinde nasıl şekillendiğini inceleyerek, Türkçe literatürdeki bu boşluğu doldurmayı ve konuya eleştirel bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

4. Sponsor-Vekil Modelinin Sınırları: Devlet-Dışı Aktörlerle İlişkilerin Kuramsal Açmazları

Sponsor-vekil modeli, Soğuk Savaş bağlamında şekillenmiş ve devletlerin müttefik güçlere sağladığı desteklerle dolaylı çatışmalara katılımını açıklayan bir çerçeve olarak uluslararası ilişkiler literatüründe önemli bir yer edinmiştir. Başlangıçta, iki kutuplu dünya düzeninde büyük güçlerin vekâlet ilişkisini daha çok diğer devletler aracılığıyla yürütmesine odaklanan literatür, aktörleri ve sponsor-vekil ilişkisinin askeri yardım, mali destek ve istihbarat paylaşımı gibi ölçülebilir yönlerini analiz etmiştir (Cırdei vd., 2023, s. 28). Ancak sonraki araştırmalar, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde klasik sponsor-vekil modelinin önemli ölçüde değişime uğradığını ortaya koymaktadır. Güncel çalışmalar, vekâlet savaşlarının yalnızca büyük güç rekabetinin yan ürünleri olduğu varsayımının ötesine geçerek, devlet dışı aktörlerin vekil olarak rolünü kabul etmekte ve sponsor-vekil dinamiğinin ilişkisel ve müzakereye dayalı doğasını vurgulamaktadır (Mazzucco, 2024, s. 27). Bu bağlamda, Mumford (2013, s. 45) vekâlet savaşlarını dört farklı modele ayırarak sınıflandırmaktadır: bir devletin başka bir devleti desteklemesi, bir devletin devlet dışı bir aktörü desteklemesi, bir devlet dışı aktörün başka bir devlet dışı aktörü desteklemesi ve bir devlet dışı aktörün bir devleti desteklemesi. İlk modelin günümüz koşullarında daha tartışmalı bir hale geldiği kabul edilirken, son modelin ise büyük ölçüde teorik bir karşılığı olduğu varsayılmaktadır (Sozer, 2016, s. 639).

Vekâlet modellerine ilişkin güncel tartışmalar ve farklı yaklaşımlar çoğalmasına rağmen, klasik modellemenin hâlâ realist uluslararası ilişkiler teorisinin etkisi altında olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, sponsor-vekil ilişkileri genellikle hiyerarşik bir düzende ele alınmakta ve vekil aktörün

failliği çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Geleneksel realist anlayış, vekilin sponsora bağımlı olduğunu ve ilişkideki asimetrik güç dengesinin vekili edilgen bir konuma ittiğini varsaymaktadır. Bu perspektif, gücü maddi unsurlarla sınırlandırarak, sponsorun sağladığı desteği askeri, mali, istihbari ve lojistik yardımlarla açıklamakta ve vekili, sponsora hizmet eden bir araca indirgemektedir (Saad, 2019, s. 628). Bu bağlamda, Groh (2019), vekâlet savaşını “hedef devletteki siyasi meseleleri dolaylı olarak etkilemek için politik motivasyona sahip yerel bir aktör tarafından güç kullanımının yönlendirilmesi” olarak tanımlamakta ve sponsor-vekil ilişkisinin doğası gereği hiyerarşik bir yapı oluşturduğunu öne sürmektedir. Söz konusu anlayışa göre, vekil aktör, sponsorun desteğine erişebilmek için kendi özerkliğinden taviz vererek sponsorun çıkarlarını öncellemektedir (Maz-zucco, 2024, s. 27). Ancak, vekilleri ikincil konuma yerleştiren bu indirgemeci yaklaşım, son dönemde yapılan ampirik çalışmalarla giderek daha fazla sorgulanmaktadır. Bu doğrultuda, Plana (2021), en güçlü sponsor devletlerden biri olan ABD’nin, Suriye’de desteklediği devlet dışı aktörler üzerindeki kontrol mekanizmasının beklenildiği gibi işlemediğini ortaya koymaktadır. Çalışma, devletlerin vekilleri yönlendirmek için vaatler ve tehditler gibi çeşitli araçlar kullandığını, ancak söz konusu araçların her zaman istenen sonucu doğurmadığını vurgulamaktadır. Plana (2021, s. 591-631), bulguların, vekil grupların yalnızca güçlü aktörlerin emirlerine uyan araçlar olmadığını, aksine, zaman zaman sponsorlarının iradesine karşı hareket edebilen bağımsız aktörler olabileceğini gösterdiğini belirtmektedir.

Bununla birlikte, sponsor-vekil modeline yönelik eleştiriler yalnızca hiyerarşik bakış açısından kaynaklanan indirgemecilikle sınırlı kalmamıştır. Saad (2019), modelin bir diğer önemli açmazının vekil kavramının siyasal bir araç olarak kullanılması olduğunu öne sürmektedir. Buna göre vekil kavramı tarafsız bir akademik analiz çerçevesi olmaktan çıkıp, belirli aktörleri itibarsızlaştırma ve suç unsuru haline getirme amacıyla kullanılmaktadır. Saad, ABD’li yetkililerin ve medya kuruluşlarının, İran ile bağlantılı Hizbullah, Haşd-i Şabi ve Husiler gibi grupları sıklıkla vekil olarak tanımlarken, benzer şekilde dış destek alan ancak Batı yanlısı olan Lübnan’daki 14 Mart Hareketi’nin veya Suudi Arabistan’ın finanse ettiği diğer grupların aynı kategoride değerlendirilmediğine dikkat çekmektedir. Ayrıca, ABD Başkanı Donald Trump’ın Suudi Arabistan’ın ABD desteği olmadan “iki hafta bile dayanamayacağını” söylemesine rağmen, ABD-Suudi Arabistan ilişkisinin hiçbir zaman vekâlet ilişkisi olarak tanımlan-

madığını hatırlatmaktadır. Benzer şekilde, ABD'nin en fazla askeri yardım sağladığı aktörlerden biri olmasına rağmen, İsrail için de vekil teriminin kullanılmaması, kavramın çifte standart içerecek şekilde işlendiğini ortaya koymaktadır (Saad, 2019, s. 629).

Fox (2021), sponsor-vekil ilişkilerine dair mevcut tartışmalara önemli bir katkı sunarak, bu ilişkileri sömürücü, zorlayıcı, sözleşmeli, işlemsel ve kültürel olmak üzere beş model altında sınıflandırmaktadır. Sömürücü model, vekilin tamamen sponsora bağımlı olduğu ve desteği olmadan varlık gösteremediği ilişkilere işaret etmektedir. Bu durumda, sponsor vekilin sürdürülebilirliğini sağlarken, aynı zamanda onun güçlenmesini engellemek için stratejik önlemler alabilmektedir. Rusya'nın Ukrayna'daki vekil gruplara yaklaşımı bu modele örnek olarak gösterilmektedir. Zorlayıcı model ise, vekilin isteksiz bir aktör olduğu ve sponsor tarafından baskıyla kontrol edildiği ilişkileri tanımlamaktadır. ABD'nin Afgan güvenlik güçleri üzerindeki denetimi ya da Nazi Almanyası'nın II. Dünya Savaşı'nda Sovyet savaş esirlerini zorla kendi saflarına katması bu tür ilişkilere örnek verilmektedir. Bunların aksine, sözleşmeli model, vekilin belirli mali veya askeri destek karşılığında sponsorun çıkarları doğrultusunda hareket ettiği ilişkileri açıklamaktadır. Blackwater ve Wagner Grubu gibi özel güvenlik şirketleri bu kapsamda değerlendirilmektedir. İşlemsel model ise sponsor ve vekilin ortak çıkarlar doğrultusunda iş birliği yaptığı, ancak uzun vadeli bir bağımlılık yerine pragmatik bir ortaklık geliştirdiği ilişkilere işaret etmektedir. ABD ile Irak hükümeti arasındaki iş birliği veya Suriye İç Savaşı'ndaki bazı koalisyonlar bu model çerçevesinde ele alınmaktadır. Son olarak, kültürel model, sponsor ile vekil arasındaki dini, etnik veya ideolojik bağların belirleyici olduğu ilişkileri tanımlamaktadır. İran'ın çeşitli devlet dışı aktörlere sağladığı destek bu kapsamda görülmektedir. İdeolojik ve kültürel bağların derinliği, vekilin sponsora uzun vadeli bir bağlılık göstermesine ve risk paylaşımının artmasına imkan sunmaktadır. Bu model, çalışmamız açısından özel bir önem taşımakta olup, İran ile Husiler arasındaki ilişkilerin yalnızca çıkar temelli bir vekâlet ilişkisi olmadığını, aynı zamanda kimliksel ve ideolojik bağlarla şekillenen daha derin bir yapıya sahip olduğunu anlamaya katkı sağlamaktadır.

Saad (2019), "kültürel model"i daha da derinleştirerek klasik sponsor-vekil anlayışına inşacı yaklaşım bağlamında katkı sunmakta ve vekâlet ilişkilerinde ideoloji, kimlik ve normlar gibi kavramsal unsurları gündeme geti-

ren daha kapsamlı bir bakış açısı önermektedir. İran-Hizbullah ilişkilerini analiz ettiği çalışmasında, yalnızca İran'ın askeri ve ekonomik yardımları üzerinden yapılan bir okumanın, bu ilişkinin çok boyutlu doğasını açıklamakta yetersiz kalacağını öne sürerken; vekil aktörlerin özerklik sahibi olabileceklerini, bölgesel etkiler yaratabileceklerini ve hatta sponsorlara karşı belirleyici roller üstlenebileceklerini dile getirmektedir. Geleneksel vekâlet modelinin gücün hiyerarşik ve tek yönlü aktarıldığı yönündeki varsayımına itiraz eden Saad, bu tür ilişkilerin simetrik ya da karşılıklı bağımlılık temelinde de şekillenebileceğini savunmaktadır. Bu bağlamda, İran'ın Hizbullah üzerindeki etkisinin zorlayıcı bir sponsor ilişkisi yerine, ideolojik uyum ve ortak stratejik hedeflere dayalı bir iş birliği olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Hizbullah'ın sıradan bir vekil olmaktan ziyade süreç içerisinde bölgesel alt-güç haline dönüştüğü tespitinde bulunulan çalışmada, tek taraflı bir bağımlılık çerçevesinin bu durumu izah etmekte yetersiz kalacağı, ilişkinin karşılıklı etkileşim içinde şekillendiği ve hatta kimi zaman Hizbullah'ın İran'ın bölgesel hamlelerini etkileme kapasitesine eriştiği ifade edilmektedir. Buradan hareketle, İran-Hizbullah ilişkisini açıklamak için biyolojik ekoloji alanında kullanılan “simbiyoz” kavramı önerilmekte; ilişkinin zorunlu bir bağımlılık yerine, karşılıklı fayda sağlayan ancak tercih temelli bir simbiyotik ortaklık olduğu belirtilmektedir (Saad, 2019, s. 644-645). Bu yaklaşım, İran-Ensarullah ilişkilerini anlamlandırmada da faydalı bir çerçeve sunmakta, klasik sponsor-vekil modelinin ötesine geçerek daha karmaşık ve karşılıklı bağımlılığa dayalı bir dinamik üzerinden bu ilişkinin mahiyetini analiz etmemize imkân tanımaktadır.

5. Ensarullah'ın Kısa Tarihi: Zeydi Direnişten Bölgesel Bir Güce Dönüşümü

Ensarullah'ın İran'la ilişkisine dair literatürdeki tartışmaları ve sponsor-vekil ilişkisine yönelik kuramsal yaklaşımları ele aldıktan sonra, hareketin tarihsel gelişimini incelemek, iki aktör arasındaki ilişkilerin dinamiklerini daha iyi kavrayabilmek açısından önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, aşağıda hareketin ortaya çıkışı, kurumsal yapısının şekillenmesi ve bölgesel bir aktöre dönüşümü tahlil edilecektir.

Husiler, Yemen'in kuzeyinde ortaya çıkan ve zamanla bölgesel güç dengelerinde önemli bir aktör haline gelen Zeydi bir harekettir. Hareketin köken-

leri genellikle 1990'lı yıllarda Yemen'deki Zeydi siyasi aktivizmin yeniden canlanmasına dayandırılrsa da (Johnston vd., 2020, s. 53), bazı işaretler bu sürecin 1980'lere kadar uzandığını göstermektedir. İran İslam Devrimi'nin ardından Sa'de'de başlayan İslamcı kültürel faaliyetlerin ve Zeydi ulemanın İran ile temaslarının, hareketin fikri altyapısına zemin hazırladığı belirtilmektedir (Lux, 2009, s. 376). Bu süreçte Bedreddin el-Husi, Zeydi kimliğinin direnişçi yönünü koruma çabasının önemli savunucularından biri olarak öne çıkmış, oğlu Hüseyin el-Husi de bu düşünsel ortamda yetişmiştir. 1990'ların başında Suudi Arabistan destekli Selefi akımların etkisinin artması ve merkezi hükümetin politikaları, Zeydiler arasında siyasi ve ekonomik dışlanmışlık hissinin güçlendirmiştir (Johnston vd., 2020, s. 53-54). Bu bağlamda 1990'da kurulan Hak Partisi (Hizbü'l-Hakk), Zeydi kimliğini siyasi alanda temsil etmeye çalışmış, ancak parti içinde zamanla imamet doktrini ve modern siyaset anlayışı konusunda ciddi görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bazı yöneticiler rejimle uzlaşmayı savunarak Zeydi hurûc (isyan) doktrinini reddederken, Bedreddin el-Husi gibi isimler buna muhalefet etmiştir. Aynı dönemde, genç Zeydi neslinin eğitime odaklanan Mümin Gençler Hareketi kurulmuş, ancak zamanla hareketin içinde farklı yönelimler gelişmiştir. 1990'ların sonlarına gelindiğinde, hareket içinde geleneksel Zeydi çizgisini savunanlarla, Zeydiliği daha siyasi ve İslamcı bir perspektiften yorumlayanlar arasında keskin bir ayrışma yaşanmıştır (Büyükkara, 2011, s. 128-131).

2000'li yıllarda ise, Mümin Gençler Hareketi içindeki ayrışma derinleşmiş ve Hüseyin el-Husi, kendisine bağlı grupları yanına alarak ileride Ensarullah adını alacak olan Husi Hareketi'ni kurmuştur (Büyükkara, 2011, s. 131-132). Bu dönüşüm, hareketin yalnızca dini ve kültürel bir oluşum olmaktan çıkıp, Yemen hükümeti ve Suudi Arabistan destekli Selefi akımlara meydan okuyan siyasi ve askeri bir yapıya evrilmesini sağlamıştır. 2000'li yılların başında ABD'nin Ortadoğu'daki askeri müdahaleleri Husilerin söylemlerini de etkilemiş, Irak işgalinin ardından ABD karşıtlığı daha belirgin hale gelmiştir (Seliktar & Rezaei, 2020, s. 215). Bu süreçte hareket toplumsal tabanını genişletmiş ve Ali Abdullah Salih Yönetimi'ni, ABD ve Suudi Arabistan'la yakın ilişkileri nedeniyle açıkça hedef almaya başlamıştır (Clark, 2010, s. 249). Husiler ile Yemen hükümeti arasındaki nihai kopuş ise 2003 yılında yaşanmıştır. Şubat ayında Cumhurbaşkanı Salih, hac dönüşü Sa'de'deki İmam Hâdî Camii'nde bir konuşma yapmak istemiş, ancak Husiler tarafından atılan sloganlar nedeniyle konuşmasını

yarıda kesmek zorunda kalmıştır (Büyükkara, 2011, s. 138). Bu olay, hükümetin Husilere yönelik sert tedbirler almasına yol açmış ve 2004 yılında taraflar doğrudan silahlı çatışmaya sürüklenmiştir. Hüseyin el-Husi'nin hükümete yönelik eleştirilerinin yoğunlaşmasının ardından Yemen ordusu onu tutuklamak için bir operasyon başlatmış, fakat bu girişim kısa sürede Sa'de'de geniş çaplı bir isyana dönüşmüştür. Eylül 2004'te Hüseyin el-Husi'nin öldürülmesiyle savaşın ilk aşaması sona ermiş, ancak hareket bu süreçten daha fazla destekçi kazanarak çıkmıştır. 2006'da liderliği devralan kardeşi Abdülmelik el-Husi ise hareketi daha disiplinli ve organize bir yapıya dönüştürmüştür (Johnston vd., 2020, s. 56).

2004-2010 yılları arasında Husiler ile Yemen hükümeti arasında altı savaş yaşanmış, çatışmalar zaman zaman ateşkeslerle kesintiye uğrasa da kalıcı bir çözüm sağlanamamıştır. İlk savaş, Hüseyin el-Husi'nin öldürülmesiyle sona ermiş, buna rağmen Ensarullah hızla toparlanarak merkezi hükümete karşı daha etkili bir direniş sergilemiştir. Yemen hükümeti, 2005 ve 2006'da yeni askeri operasyonlar düzenlemiş, fakat Husilerin aşiretlerden aldığı destek ve gerilla savaşı taktikleri hükümet güçlerini zor durumda bırakmıştır (Lux, 2009, s. 414-415). 2007'den itibaren Husiler daha organize eylemler gerçekleştirmeye başlamış, hükümet ise 2009'da “Yakıp Geçme Operasyonu” adıyla geniş çaplı bir harekât başlatarak Ensarullah'ı tamamen bitirmeyi hedeflemiştir (Johnston vd., 2020, s. 56-57). Aynı yıl Suudi Arabistan da çatışmalara doğrudan dahil olmuş, Yemen hükümetiyle birlikte Husilere karşı hava saldırıları düzenlemiştir. Ensarullah ise Suudi Arabistan sınırına sızarak çatışmaları bölgesel bir boyuta taşımıştır (Büyükkara, 2011, s. 139-141). Yemen hükümeti ve Suudi Arabistan, Husileri İran'ın bir vekil gücü olarak çerçevelemeye başlamış, ancak bağımsız kaynaklar bu dönemde İran'ın doğrudan askeri desteğine dair kesin kanıt bulunmadığını belirtmiştir (Johnston vd., 2020, s. 57).

2010 yılına gelindiğinde, Ensarullah silahlı mücadelede kazandığı tecrübe ve artan askeri kapasitesiyle önemli bir aktör haline gelmiş, Arap Baharı'nın başlamasıyla birlikte Yemen siyasetinde daha etkin bir konuma ulaşmıştır. 2011'de Ali Abdullah Salih karşıtı protestolara katılarak görünürlüğünü artıran hareket, kuzey vilayetlerinde kontrol alanlarını genişletmiştir (Johnston vd., 2020, s. 59). 2012'de Salih'in istifasıyla başlayan geçiş süreci, yerine gelen Abdurabbu Mansur Hadi Yönetimi'ndeki ekonomik ve siyasi reformların yetersiz görülmesi nedeniyle istikrarsız bir döne-

mi beraberinde getirmiştir. 2013'teki Ulusal Diyalog Konferansı'nda önerilen federal yapıyı adaletsiz bulan Ensarullah, 2014'te Hadi hükümetinin zayıflığından yararlanarak San'a'ya ilerlemiş ve Eylül ayında başkenti ele geçirmiştir (Seliktar & Rezaei, 2020, s. 219). Bu gelişme, Husilerin yönetime el koyma girişiminin bir darbe mi yoksa devrim mi olduğu tartışmalarını doğurmuştur. Bir kesim, Husilerin diğer aktörleri devre dışı bıraktığını öne sürerken, bir diğer kesim hareketin statükoyu köklü bir dönüşüme uğratmayı hedeflediğini savunmuştur (Dursunoğlu, 2015). 2015'te Hadi, Suudi Arabistan'a kaçarak meşru yönetimin kendi liderliğinde devam ettiğini ilan etmiş, ardından Suudi Arabistan öncülüğündeki bölge ülkelerinin katılımıyla Mart 2015'te Ensarullah'a yönelik "Kararlılık Fırtınası Operasyonu" başlatılmıştır (Montgomery, 2021).

Koalisyon saldırılarına rağmen Husiler, kuzeydeki hakimiyetlerini koruyarak devrik Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih ile pragmatik bir ittifak yapmış; ancak bu birliktelik 2017'de Salih'in öldürülmesiyle sona ermiştir (BBC, 2017). 2018'de Hudeyde Ateşkesi'nin ardından çatışmalar farklı cephelerde sürmüş, Ensarullah başkent San'a dahil Yemen'in çeşitli kentlerini kontrol altında tutarak ülke nüfusunun önemli bir kısmını yönetmeye devam etmiş ve uluslararası kamuoyunca meşru kabul edilmese de sahada alternatif bir devlet yapısı oluşturmuştur. 2019'da Suudi petrol tesislerine yönelik saldırılar, Husilerin yalnızca Yemen'de değil, bölgesel dengelerde de etkili bir aktör haline geldiğini göstermiştir (Montgomery, 2021). 2023'te İran ve Suudi Arabistan arasındaki normalleşme sonrası Yemen'de ateşkes görüşmeleri hız kazanmış (Khoury, 2023), ancak Ensarullah, Yemen'e ilişkin kararlarında bağımsız hareket ettiğini göstermeye çalışmıştır. Öte yandan, Husiler koalisyon güçleriyle yürüttükleri savaş sırasında bölgesel bir aktöre dönüşse de 7 Ekim Aksa Tufanı sonrası sürece dahil olmaları hareketin gelişiminde yeni bir dönüm noktası olmuştur. Bu kapsamda Ensarullah, Yemen sınırlarını aşan operasyonlarıyla küresel ve bölgesel güç dinamiklerinde etkili bir aktör haline gelerek yerel bir yapıdan öteye geçtiğini kanıtlamıştır.

6. Aksa Tufanı Öncesinde İran-Ensarullah İlişkileri

İran ile Ensarullah arasındaki ilişkiler, büyük ölçüde bölgesel ve uluslararası dinamikler doğrultusunda şekillenmiştir. 2010 öncesinde İran'ın Ye-

men'deki varlığı oldukça sınırlı kalmış, doğrudan siyasi veya askeri bir angajman içinde olduğuna dair kesin bir bulguya rastlanmamıştır (Sarı, 2023, s. 73). 1979 İslam Devrimi sonrasında bazı Zeydiler İran'daki gelişmelere ilgi göstermiş ve 1980'lerden itibaren Kum'daki dini eğitim merkezlerini ziyaret etmiştir. Bu süreç, ilerleyen yıllarda Husilerin düşünsel çerçevesini etkilemiş ve 1990'larda öncülleri olan Mümin Gençler Hareketi'nin bir kanadının devrimci fikirlerden esinlenmesine katkı sağlamıştır. Ancak bu etkileşim ideolojik ve kültürel düzeyde kalmış, uzunca bir süre herhangi bir maddi ya da lojistik desteğe dönüşmemiştir (Juneau, 2021, s. 280). 2004'te Yemen merkezi hükümeti ile Husiler arasındaki çatışmaların başlamasıyla birlikte, İran'ın Husilere destek sağladığına dair iddialar ortaya atılmış, fakat bu dönemde de İran'ın doğrudan bir yardım mekanizması kurduğunu gösteren somut veriler bulunamamıştır (Sinkaya, 2022, s. 83). 2009 yılı İran-Ensarullah ilişkilerinin algılanışında önemli bir kırılma noktası olmuştur. Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih, Suudi Arabistan'ı çatışmaya dahil etmek ve uluslararası desteğini artırmak amacıyla İran'ın Husilere yardım ettiği anlatısını öne sürmüş, bu söylem Suudi Arabistan'ın Yemen'e doğrudan askeri müdahalede bulunmasını kolaylaştırmıştır (Juneau, 2021, s. 280). Riyad Yönetimi, Yemen ordusuna destek vererek Ensarullah'a karşı hava saldırıları düzenlerken, İran'a yakın medya organları bu müdahaleyi eleştirmiştir (Johnston vd., 2020). Bu dönemde, İran'ın Ensarullah'a silah sağladığı iddiaları yeniden gündeme gelmiştir. 2010 yılında ABD'li yetkililer İran'ın, Husilere otomatik silahlar, el bombaları ve milyonlarca dolarlık nakit para sağladığını öne sürerken, 2015 yılında BM Güvenlik Konseyi'nin İran Yaptırımları Komitesi'ne sunulan bir rapor, bu iddiaları destekler nitelikte olup, İran'ın 2009'dan itibaren Husilere küçük çaplı silah desteği sağlamaya başladığını öne sürmüştür (Juneau, 2021, s. 280-281). Ancak, bu süreçteki söylemlerin büyük ölçüde Ortadoğu'daki güç rekabeti ve buna ilişkin siyasi anlatılar çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Dolayısıyla 2010 yılı öncesinde İran'ın, Ensarullah'a desteğinin oldukça sınırlı kaldığını ve Yemen'in İran'ın dış politika öncelikleri arasında ikincil bir konumda yer aldığını söylemek mümkündür.

İran'ın Ensarullah'la ilişkileri açısından ikinci önemli dönüm noktası, 2011-2014 yılları arasında yaşanmıştır. 2011'de Arap Baharı'nın etkisiyle Yemen'de gerçekleşen liderlik değişimi, zamanla İran ile Suudi Arabistan arasında var olan bölgesel rekabetin bu coğrafyaya taşınmasına neden olmuştur. Mansur Hadi döneminde artan iç çekişmeler devletin kırılğan

yapısını daha da zayıflatmış, bu durum Ensarullah'ın kuzeydeki gücünü pekiştirmesine ve nüfuz alanını genişletmesine olanak tanımıştır. Ancak bu süreçte İran'ın Ensarullah'la kurduğu ilişkiler belirli sınırlar içinde devam etmiş ve kapsamı çok fazla genişlememiştir (Johnston vd., 2020). Sağlanan yardımlar büyük ölçüde siyasi ve ideolojik destekten oluşurken, askeri yardımlar oldukça kısıtlı ölçekte gerçekleşmiştir. İran'ın Ensarullah'a silah tedarik ettiğine dair ilk somut kanıt, 2013 yılında Yemen sahil güvenliği tarafından ele geçirilen Cihan-1 adlı gemi olmuştur. Gemide Ensarullah'a gönderildiği iddia edilen 40 ton silah bulunmuş, bu da İran'ın harekete doğrudan askeri destek sağlamaya başladığına dair önemli bir gösterge olarak yorumlanmıştır. Fakat Juneau'nun (2021, s. 281) da vurguladığı gibi, bu yardımın kapsamı oldukça dar bir çerçevede kalmış, esas olarak küçük çaplı silah ve mühimmat desteği şeklinde tezahür etmiş; Ensarullah'ın kendi stratejik önceliklerini belirleme ve sahada bağımsız hareket etme kapasitesi üzerinde kayda değer bir değişim yaratmamıştır.

Bununla birlikte Ensarullah'ın 2014 yılında Yemen'in başkenti San'a'yı ele geçirmesi ve ardından Suudi Arabistan öncülüğündeki askeri müdahalenin başlaması, İran'ın Yemen'e yönelik ilgisini artırmış ve harekete sağladığı desteğin niteliğini değiştirmiştir. Mart 2015'te Riyad liderliğinde başlatılan hava saldırıları, Ensarullah'ı İran'a daha fazla yakınlaştırmış, İran'ın desteğini de daha görünür hale getirmiştir. Bu dönemle birlikte, Suudi Arabistan ve Batı medyasında Ensarullah'ı İran'ın bir vekil gücü olarak damgalayan söylemlerin artmasına karşın (Clausen, 2022, s. 274), ilk günlerden itibaren İran'ın Yemen'deki etkisinin sınırlı olduğunu ve Husilerin kendi siyasi ajandası doğrultusunda hareket ettiğini savunan çalışmalar var olmuştur (Juneau, 2016). San'a'nın ele geçirilmesi sonrası İran'ın Ensarullah'a desteği silah sevkiyatları, eğitim ve danışmanlık faaliyetleri gibi daha somut boyutlar kazansa da Yemen'in Ali Abdullah Salih döneminden miras kalan Sovyet ve Amerikan yapımı ağır silahları ve füzeleri envanterinde bulundurması, İran'ın sağladığı desteğin savaşın ilk yıllarında belirleyici bir etki yaratmadığını göstermiştir (Lackner, 2024). Bu bağlamda, 2015 yılı itibarıyla İran Devrim Muhafızları ve Hizbullah'ın Husilere eğitim verdiği ve Yemen'e yönelik silah sevkiyatlarını arttırdığı iddiaları yaygınlaşmasına rağmen, bu desteğin daha çok ortak çıkarlar ve stratejik hesaplarla şekillenen sınırlı bir angajmana işaret ettiği vurgulanmıştır (Juneau, 2016). Nitekim İran'ın Yemen'deki varlığı, Suudi Arabistan'ı sınırlarında meşgul etme ve bölgedeki nüfuzunu artırma stratejisinin bir parçası

olmakla birlikte, Ensarullah'a sağlanan destek Hizbullah gibi diğer devlet dışı aktörlerle kıyaslandığında dolaylı ve temkinli biçimde yürütülmüştür (Johnston vd., 2020, s. 66-67). Her şeye rağmen, Suudi Arabistan'ın 2015'te başlattığı askeri müdahalenin, Ensarullah'ın dış destek arayışını güçlendirdiği genel kabul görmektedir.

İran'ın Yemen İç Savaşı'nın şiddetlenmesiyle birlikte Ensarullah'a verdiği desteği aşamalı olarak artırdığı açıkça görülmektedir. Bu destek en çok askeri alanda kendini göstermiş; ekonomik, siyasi ve diplomatik boyutlarıyla da dikkat çekmiştir (Zimmerman, 2022, s. 21-39). İran Devrim Muhafızları Kudüs Gücü, Ensarullah'a çeşitli yollarla askeri ve lojistik destek sağlarken, insani yardım adı altında da finansal destek sunmuştur. İran hükümet yetkilileri ise Ensarullah'a diplomatik ve siyasi destek sağlayarak hareketin uluslararası meşruiyet kazanmasını hedeflemiştir. Askerî açıdan değerlendirildiğinde, İran'ın Ensarullah'a sağladığı kabiliyetler, özellikle 2018 yılı sonrasında Yemen İç Savaşı'nın seyrini değiştiren önemli bir unsur haline gelmiştir. Ensarullah, 2015 yılı öncesinde daha çok gerilla savaşı yürüten bir hareketken, İran'dan temin ettiği balistik füzeler, insansız hava araçları (İHA) ve su altı el yapımı patlayıcı düzenekler (Water-borne improvised explosive device - WBIED) gibi sofistike sistemlerle Suudi Arabistan'a yönelik sınır ötesi saldırılar gerçekleştirebilecek kapasiteye ulaşmıştır (Juneau, 2021, s. 283). Suudi petrol şirketi Aramco'ya yönelik saldırılar ve Suudi Arabistan'daki havalimanları ile askeri tesislere düzenlenen operasyonlar, Ensarullah'ın artan taarruz kapasitesini ortaya koymuştur.

Ensarullah'ın İran'dan aldığı yardımların zirveye ulaştığı bu dönemde dahi, hareketin tamamen İran'ın kontrolü altında hareket eden bir vekil güç olduğunu söylemek güçtür. Husiler, kendisini İran ile aynı eksende konumlandırırsa da ilişkide hiyerarşik bir yapıdan kaçınarak özerkliğini koruma çabası içinde olmuştur (Saif, 2023). İran'ın olumsuz yaklaşımına rağmen 2019'da Suudi Arabistan ile tek taraflı ateşkes imzalaması ve Suudi petrol tesislerine yönelik saldırıların zamanlamasını İran'dan bağımsız şekilde tayin etmesi, hareketin özerk karar alma kapasitesini gösteren önemli örneklerdir (Minor, 2024). Bu bağlamda Ensarullah'ın, Yemen İç Savaşı'nda üstünlüğü büyük ölçüde ele geçirdiği 2020 yılı sonrasında İran'a olan bağımlılığını azaltma çabalarına dair analizler de gündeme gelmiştir. Husilerin silah tedariki konusunda Çin ve Rusya gibi alternatifleri değerlendirmesi, bağımsız finans kaynakları oluşturma girişimleri ve Ye-

men içerisinde kendi silah üretim tesislerini kurma çabaları, İran'a olan bağımlılığı sınırlamaya yönelik stratejik hamleler olarak öne çıkmaktadır (Minor, 2024). Quincy Enstitüsü'nden Trita Parsi'nin şu sözleri, İran-Ensarullah ilişkilerini anlamak açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır: "Suudi anlatısının aksine, İran'ın Husilerle ilişkisi oldukça yeni bir olgudur ve doğrudan Suudi Arabistan'ın Yemen'e müdahalesinin bir sonucudur. Dahası, 2010'dan önce Suudiler Ensarullah'ı Şii bir grup olarak bile tanımlamıyordu" (Falk, 2022).

Tüm bu veriler, İran ile Ensarullah arasındaki ilişkinin bölgesel gelişmeler ve ortak düşman algısı etrafında şekillendiğini; klasik sponsor-vekil modelinden ziyade ideolojik yakınlık ve çıkarlar doğrultusunda gelişen bir müttefiklik ilişkisine dönüştüğünü göstermektedir. İran'ın sahip olduğu asimetrik güce ve sağladığı desteğe rağmen, Ensarullah'ın özerk karar alma mekanizmasını koruma konusundaki kararlılığı bu ilişkinin dinamiğini belirleyen temel unsurlardan biri olmuştur. Bu ilişkinin hiyerarşik bir emir-komuta zinciri çerçevesinde işlemediğinin en belirgin göstergelerinden biri, Ensarullah'ın Aksa Tufanı sürecinde üstlendiği görece bağımsız pozisyonda ortaya çıkmıştır.

7. Aksa Tufanı Sürecinde Ensarullah: İran ile Eşgüdüm mü, Bağımsız Strateji mi?

7 Ekim 2023'te başlayan Aksa Tufanı Operasyonu ve ardından patlak veren Gazze Savaşı, İran liderliğindeki direniş eksenli bileşenlerinin tedricen çatışmaya dahil olduğu bir süreci beraberinde getirmiştir. Bu sürecin en dikkat çekici aktörlerinden biri ise Yemen'deki Ensarullah hareketi olmuştur. Husiler, bir yandan İsrail'e doğrudan saldırılar düzenlemiş, diğer yandan ise Kızıldeniz'de İsrail ile bağlantısı olan gemileri hedef alarak bölgesel deniz ticaretini sekteye uğratmıştır. Bu saldırılar, Ensarullah'ın Gazze'deki savaşa yönelik misillemede bulunma kabiliyetini göstermesinin yanı sıra, küresel deniz ticareti açısından kritik bir geçiş noktası olan Babu'l Mendebe Boğazı'nda kriz yaratabilme potansiyelini de ortaya koymuştur (Mazzuc-co, 2024). Ensarullah, saldırıların ölçeğini ve hedeflerini Gazze'deki gelişmelere paralel olarak belirlemiş, zamanla yalnızca İsrail'e değil, Batılı askeri varlıklara da yönelerek bölgesel güvenlik dinamiklerinde önemli bir aktör haline gelmiştir. Bu süreç, askeri denklemleri ve uluslararası ticari

rotaları doğrudan etkilemiş, Ensarullah'ın jeopolitik önemini artırmıştır.

Ensarullah, Ekim ve Kasım 2023'te İsrail'e karşı sınırlı sayıda füze ve İHA saldırısı düzenleyerek ilk aşamada daha temkinli bir askeri strateji izlemiştir. Ancak, ABD donanmasına ait savaş gemisinin Yemen'den İsrail'e fırlatılan seyir füzelerini ve çok sayıda İHA'yı engellemesi, Ensarullah'ın saldırı stratejisini genişletme sürecini hızlandırmıştır. 19 Kasım'da İsrail bağlantılı Galaxy Leader adlı kargo gemisini ele geçirerek mürettebatını rehin alan Ensarullah, böylece deniz taşımacılığına doğrudan müdahale etmeye başlamıştır (The Guardian, 2023). Aralık ayına gelindiğinde Ensarullah, yalnızca İsrail'e ait veya İsrail'le doğrudan bağlantılı gemileri değil, İsrail limanlarına uğrayan ya da geçmişte İsrail ile ticari bağlantıları bulunan gemileri de hedef almıştır. Bu dönemde, Kızıldeniz'de üç farklı ticari gemiye balistik füze saldırısı düzenlenmiş, kısa bir süre sonra ise iki Liberya bayraklı tanker İHA'lar ve balistik füzelerle vurulmuştur. Bu gelişmelerin ardından, ABD öncülüğünde başlatılan "Refah Muhafızı Operasyonu" adlı çok-uluslu deniz görev gücü ise Ensarullah'ı saldırılardan vazgeçirmekte caydırıcı olamamıştır (Wilson Center, 2024).

Ocak 2024 itibarıyla Husiler, saldırılarını daha geniş bir çerçevede sürdürerek ABD ve İngiltere'ye ait askeri ve ticari varlıkları da doğrudan hedef almaya başlamıştır. 9 Ocak'ta düzenlenen büyük çaplı operasyonda; 18 İHA, iki anti-gemi seyir füzesi ve bir anti-gemi balistik füzeyle ABD ve İngiltere'ye ait deniz unsurlarına yönelik koordineli bir saldırı gerçekleştirilmiştir (United States Central Command, 2024). 13-14 Nisan 2024'te ise Ensarullah, Yemen'in Cevf ve el-Beyda vilayetlerinden İsrail'e yönelik onlarca İHA ve füze saldırısı düzenlemiştir. Bu saldırılar, İran'ın İsrail'e karşı gerçekleştirdiği büyük çaplı misillemeyle eş zamanlı olarak yürütülmüştür. Bu dönemde, uluslararası ticaret hatlarına yönelik tehdit seviyesini artıran Husiler, Kızıldeniz'deki deniz taşımacılığını neredeyse felç etme noktasına getirmiştir. Haziran ve Temmuz aylarında gelişmiş İHA'larla İsrail'in hava savunma sistemlerinin zayıf noktalarını test eden Ensarullah, 19 Temmuz'da Tel Aviv'de ABD Konsolosluğu yakınlığında gerçekleştirdiği bir saldırıyla bir kişinin ölümüne ve ondan fazla kişinin yaralanmasına yol açmıştır (Yosef vd., 2024). Ensarullah'ın saldırı kapasitesini giderek artırması, ABD ve İngiltere'nin hareketi engellemeye yönelik çabalarının başarısız olduğunu ortaya koymuştur. Aksine, Temmuz ayından sonra Gazze'deki savaşın şiddetlenmesiyle birlikte Ensarullah, İsrail ve Batılı askeri

varlıklara yönelik saldırılarını daha da genişletme kararı almıştır.

Ağustos 2024 sonrası dönemde ABD ve İngiliz savaş gemilerini hedef alma sıklığını yoğunlaştıran Ensarullah, ilerleyen aylarda Tel Aviv, Yafa ve Aşkelon gibi şehirlerdeki stratejik konumları vurmayı başarmıştır. Kasım ayının sonunda Lübnan’da ateşkes sağlanmasıyla birlikte Hizbullah’ın ve Irak’taki silahlı grupların saldırılarında ciddi bir azalma yaşanmasına karşın, Ensarullah’ın operasyonları Ocak 2025’te Gazze’de ateşkes ilan edilene kadar aralıksız sürmüştür (BBC, 2024). Ateşkesle birlikte hem Kızıldeniz’deki saldırılarına hem de İsrail, ABD ve İngiliz hedeflerine yönelik operasyonlarına ara veren hareket, ateşkesin bozulması veya Yemen’e yönelik dış aktörlerin askeri müdahalesi durumunda saldırılara yeniden başlayacağını duyurarak bölgesel güvenlik dinamiklerinde etkili bir aktör olmaya devam edeceğini ilan etmiştir. Bu süreç, Husilerin yerel bir aktör olmaktan çıkıp, bölgesel ve uluslararası güvenlik bağlamında etkili bir güç haline dönüştüğünü göstermesi bakımından önemlidir. Ensarullah’ın saldırılarını Gazze’deki gelişmelere paralel olarak artırıp azaltması, hareketin İsrail’e karşı yürütülen geniş çaplı direniş ekseninde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymasının yanı sıra, Filistin’e atfettiği ideolojik ve jeopolitik öneme dair İran’ın ve direniş ekseninin diğer bileşenlerinin benimsediği tutumu aşan daha sert ve özerk bir çizgiyi takip ettiğini göstermiştir.

Ensarullah’ın görece bağımsız tavrı, İsrail basınında da oldukça tartışılmıştır (Harel, 2024). 27 Kasım 2024’te varılan ateşkesin ardından pek çok cephede sakinleşme yaşanmasına rağmen Husilerin farklı bir pozisyon takip ederek İsrail’e yönelik saldırılarına hız kesmeden devam etmesi, Ensarullah’ın “İran yanlısı bir milis gücünden bağımsız bir milis gücüne mi dönüştüğü” sorusunu gündeme taşımıştır. Bu bağlamda, yapılan analizlerde, Ensarullah’ın, 2023 yılındaki İran-Suudi Arabistan normalleşmesinin ardından İran’ın Suudi Arabistan’a yönelik saldırıların hafifletilmesi çağrısının aksine hareket ederek kendi çıkarlarını öncelediği hatırlatılarak, Husilerin ‘İranlılaşma’ sürecine itiraz edip Zeydi kimliklerini öne çıkardığı, bağımsızlıklarını her zaman korumaya gayret gösterdikleri ve İran’ın onlar üzerinde kapsamlı bir kontrol mekanizması işletmeyi başaramadığı vurgulanmıştır. Tüm bunlardan yola çıkarak, Ensarullah’ın bölgesel bir sorun olmaktan çıkıp “küresel bir tehdit”e dönüştüğü dile getirilmiştir (Elmas, 2024). Ensarullah’ın bu bağımsız tavrının bir diğer yansımasının

ise, direniş cephesi bağlamında ortaya çıkması muhtemel görünmektedir. Hareketin, İran'ın bölgesel stratejisinde önemli bir konuma sahip olmasına karşın, Aksa Tufanı sürecinde kendi özerkliğini söylemleri ve fiilleriyle daha fazla vurgulaması, kimi zaman İran'ın kontrollü savaş stratejisini de zorlamasına neden olmuştur.

Ensarullah'ın Kızıldeniz'de açtığı yeni cephe ve İsrail'i hedef alma konusundaki ısrarı, hareketi yalnızca İran liderliğindeki direniş ekseninin bir parçası olmaktan çıkarak, Filistin davası ve anti-emperyalist söylem etrafında daha bağımsız bir aktör olarak konumlandırmıştır. Bu süreçte Husiler, İran'ın geleneksel müttefiklerinin Amerika ve İsrail karşıtı söylemlerini sahiplenmekle kalmayıp, kendilerini bu eksenin “en etkili” ve “en cesur” unsuru olarak öne çıkarmışlardır. Ardemagni (2024)'ye göre Ensarullah, Aksa Tufanı bağlamındaki performansı ile İran'ın erişebildiği çevrenin ötesine geçerek, daha geniş bir İslamî kitleye hitap etme ve böylece kendi ‘markasını’ inşa etme fırsatı yakalamıştır. Bu popülarite, hareketin, Zeydi isyan geleneği ve anti-emperyalist söylem gibi iki temel motivasyondan beslenerek devrimci mesajlarını güçlendirmesine olanak tanımıştır. Geçmişten beri ödediği ağır bedeller ve uluslararası izolasyon süreci, Husilerin Gazze Savaşı'nda yüksek riskler üstlenme konusunda daha az çekingen davranmasına ve bu süreçte daha fazla kazanım sağlamasına zemin hazırlamıştır. Ancak, Ensarullah'ın ‘kontrollü’ ve/veya ‘yıpırtma’ odaklı savaş yerine “saldırı savaşı” stratejisini benimsemesi, direniş eksenini içindeki rekabeti körüklerken, İran'ın bölgesel stratejisi için de yeni bir meydan okuma oluşturmaktadır. Ensarullah, bir yandan İran'ın kontrollü çatışma politikasını daha gerilimli bir seviyeye taşıyarak diğer devlet dışı aktörleri harekete geçmeye teşvik ederken, diğer yandan da bağımsız hareket ettikleri söylemine rağmen, ABD tarafından İran'la doğrudan ilişkilendirilmektedir. Bu durum, Washington Yönetimi'nin Husilerin saldırılarına misilleme olarak İran topraklarını doğrudan ya da dolaylı olarak hedef alma ihtimalini artırarak, Tahran'ın bölgesel nüfuz stratejisini zorlayabilir ve Husilerin bağımsız ajandası, İran'ın verdiği desteğin maliyetini yükseltebilir (Ardemagni, 2024). Diğer bir ifadeyle, Ensarullah'ın aktif operasyonları, İran'ın bölgesel savunma stratejisinin temel taşlarından biri olan, uygun zaman gelene kadar ABD ve İsrail ile doğrudan askeri çatışmadan kaçınma politikasını riske atma potansiyeline sahiptir (Mazzucco, 2024, s. 37).

Ensarullah'ın klasik sponsor-vekil söylemini sarsan saldırı mekanizmalarının ardındaki motivasyonlara dair farklı yaklaşımlar bulunsa da genel olarak üzerinde uzlaşılan bazı temel vurgular, Ensarullah'ın İran ile ilişkisi bağlamında özerk bir aktör olarak hareket etme kapasitesinin Aksa Tufanı süreciyle birlikte daha görünür hale geldiğini göstermektedir. Bu bağlamda, Husi saldırılarında muharrik unsurların; ideolojik söylemlerini pekiştirmek, Yemen iç siyasetinde destek toplamak ve kendilerini bölgesel bir güç olarak konumlandırmak olduğu belirtilmiştir (Minor & Huggard, 2024). Ensarullah'ın söylemi, kuruluşundan itibaren ABD ve İsrail karşıtlığı üzerine şekillenmiş; hareket, Filistin meselesine olan bağlılığını ideolojik bir zeminde pekiştirmiştir. İsrail karşıtlığı, Batı emperyalizmine karşı mücadelenin önemli bir parçası olarak sembolleştirilmenin yanı sıra, özellikle dini bir tutum olarak öne çıkarılmıştır. Hareketin liderleri, Siyonizm'i İslam dünyasını bölmeye ve Müslümanların birliğini zayıflatmaya yönelik bir proje olarak değerlendirmiş ve bu düşüncüyü söylemlerinin merkezine yerleştirmiştir. Dolayısıyla Ensarullah, Filistin meselesini salt bir bölgesel çatışmadan ziyade, İslam ümmetinin varoluşsal mücadelesinin bir parçası olarak görmekte ve kendisini de bu mücadelenin bir aktörü olarak konumlandırmaktadır (Weissenburger, 2024, s. 5). Bu çerçevede, Ensarullah lideri Abdülmelik el-Husi, hareketin Filistin davasına verdiği desteği vurgularken, aynı zamanda Husilerin İran'dan bağımsız bir özne olduğunu da savunmaktadır. El-Husi'ye göre Ensarullah'ın İsrail ve Batı karşıtı konumlanması, yalnızca politik bir tercih değil, iman temelli bir sorumluluktur:

Bizi diğerlerinden ayıran şey, duruşumuzun tamamen inancımıza dayanmasıdır. Bize yönelik 'İran'ın bir koluyuz' suçlamaları yanlıştır. İran İslam Cumhuriyeti ile aramızdaki ortak nokta, onların da Filistin halkını destekleme konusunda inanç temelli bir tutum benimsemesidir. Bu, tüm İslam ümmetini birleştirmesi gereken bir duruştur. Filistin meselesi, Müslümanların ortak sorunudur ve bizim bu konudaki kararlılığımız herhangi bir siyasi hesap ya da çıkar kaygısından bağımsızdır (Al-Houthi, 2025).

Bununla birlikte, Ensarullah'ın Filistin davasına verdiği desteğin yalnızca ideolojik bir tutumdan ibaret olmadığı, aynı zamanda Yemen iç siyasetinde meşruiyet sağlama ve halk desteğini konsolide etme amacı taşıdığı da iddia edilmiştir (Weissenburger, 2024, s. 5-6). Bu bağlamda, Husilerin Gazze'deki savaş üzerinden, kendilerini yalnızca Filistin'in değil, daha geniş

anlamda İslam dünyasının savunucusu olarak konumlandırarak iç siyasetteki baskıları bertaraf etmeye çalıştığı öne sürülmüştür. Buna göre, ABD ve İsrail karşıtlığı, sadece dış politik bir söylem olarak değil, aynı zamanda Suudi Arabistan ve Batı destekli aktörlere karşı yürütülen iç mücadelenin de bir parçası olarak inşa edilmiştir (Carlson, 2024, s. 102-106). Bu da Ensarullah'ın, saldırılarını Yemen'deki toplumsal tabanını sağlamlaştırma ve savaş yorgunu halkı harekete geçirme aracı olarak kullanmasını mümkün kılmaktadır (Weissenburger, 2024, s. 6). Dolayısıyla, ideolojik motivasyon ile iç politik meşruiyet arasındaki sınırın bulanıklaştığı ve Ensarullah'ın bölgesel çatışmalara müdahil olma stratejisinin, kendi yönetimini tahkim etme çabasının bir uzantısı olarak şekillendiği dile getirilmiştir. Ancak, bu bulanıklaşmaya rağmen, söz konusu motivasyon Ensarullah'ın İran'a bağımlı olduğunu değil, aksine saldırı kararlarında yerel dinamikleri merkeze aldığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, bu iddialar, ideolojik boyuta ilişkin çeşitli soru işaretleri doğursa da Ensarullah'ın hareket tarzının klasik vekil tanımını aşındırdığı yönündeki argümana katkı sunmaktadır.

Üçüncü motivasyon olarak, Ensarullah'ın bölgesel bir güç olarak konumlanma çabası, hareketin Gazze Savaşı'yla birlikte uluslararası alanda görünürlüğünü artırma stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Buna göre, Ensarullah, yalnızca Yemen'deki iç dengeleri etkileme değil, aynı zamanda bölgesel ve küresel düzeyde kendisini önemli bir aktör olarak kabul ettirme hedefi gütmektedir. Bu bağlamda, hareketin Kızıldeniz'deki saldırıları, uluslararası toplumun dikkatini çekme ve müzakere masasında daha güçlü bir konum elde etme girişimi olarak yorumlanmıştır. Nitekim, Gazze Savaşı öncesinde ve sırasında Ensarullah'ın Rusya ile daha yakın ilişkiler geliştirdiğine ve askeri kapasitesini artırmak için farklı dış destekler aldığına dair raporlar, bu iddialara kanıt olarak sunulmuştur (Weissenburger, 2024, s. 6-7). Bu doğrultuda, Ensarullah'ın İran ile yakın stratejik ilişkilere sahip olmasına rağmen eylemlerinde tamamen İran'ın yönlendirmesi altında olmadığına dair söylemleri, hareketin uluslararası tanınma ve bölgesel nüfuz kazanma yönünde bağımsız bir ajandaya sahip olduğunu vurgulamayı amaçlamaktadır. Hareketin Tel Aviv'e yönelik saldırıları da bu iddiayı güçlendiren örneklerden biri olarak öne çıkmıştır. Üst düzey Ensarullah yetkilisi Nasreddin Amir, Temmuz 2024'te Tel Aviv'e düzenlenen İHA saldırısının ardından yaptığı açıklamada, "Tel Aviv'e saldırı kararında İran'ın hiçbir rolü yoktu. Onları daha sonra bilgilendirdik" (Middle East Monitor, 2024) ifadelerini kullanarak, İran tarafından desteklenip silah-

landırılmalarına rağmen büyük ölçüde bağımsız hareket ettiklerini ve doğrudan Tahran'ın kontrolünde olmadıklarını vurgulamıştır. Bölgesel rol ve özerklik iddiasına dair önemli bir diğer açıklama ise, Gazze ateşkesindeki tikanıklık sürecinde Ensarullah lideri Abdulmelik el-Husi tarafından yapılmıştır: “Dört günlük bir süre vereceğiz. Bu süre arabulucuların çabaları içindir. Dört günün sonunda düşman İsrail, Gazze'ye insani yardım girişini engellemeye ve geçişleri tamamen kapatmaya devam ederse, İsrail'e karşı deniz operasyonlarımızı yeniden başlatacağız. Onların ablukasına ablukayla karşılık vereceğiz” (Xinhua, 2025).

Bu açıklamalar, Ensarullah'ın Gazze'de doğrudan çatışan Hamas ve İslami Cihad gibi saha aktörleriyle benzer bir konumlanma içinde kendini gördüğünü gösterirken, Gazze dışındaki diğer bölgesel aktörlerin temkinli tutumlarına karşın daha agresif bir politika izlediğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, Husiler yalnızca İran'ın direktiflerine tabi bir güç olmaktan ziyade, kendi stratejik ajandası doğrultusunda hareket eden ve bölgesel dinamikleri şekillendirmeye çalışan bir aktör olarak öne çıkmaktadır. Sonuç olarak, Aksa Tufanı süreci, Husilerin İran'la olan tüm siyasi, askeri ve ekonomik ilişkilerine rağmen özerklik alanlarını daha da genişlettiğine dair genel bir kanaat oluşturmaktadır. Bu durum, Ensarullah'la mücadelenin İran'a baskı yaparak çözülebileceği yönündeki varsayımları zayıflatmakta ve bu yaklaşımın etkisiz olduğuna dair analizlerin öne çıkmasına neden olmaktadır (Minor, 2024). Nitekim, Suudi Arabistan'ın 2023'te İran ile vardığı normalleşme anlaşmasının Yemen'deki çatışmaları sona erdireceği beklentisi boşa çıkmış, çözümün Tahran'dan değil, doğrudan Husilerle yürütülecek müzakerelerden geçtiği anlaşılmıştır. İsrail ve Batılı aktörler hala Ensarullah'ı İran'ın bir uzantısı olarak görerek baskı stratejisine odaklansa da Gazze Savaşı sürecinde Husilerin kendi önceliklerine göre davrandığı ve İran'ın doğrudan yönlendirmesiyle hareket etmediği yönündeki değerlendirmeler giderek güçlenmektedir.

8. Bulgular ve Tartışma

Çalışmanın bulguları, en güncel aşaması Aksa Tufanı bağlamında şekillenen İran-Ensarullah ilişkilerine dair hem bu vaka özelinde hem de genel olarak sponsor-vekil modeli tartışmaları çerçevesinde çeşitli çıkarımlar sunmaktadır. Öncelikle, İran'ın Ensarullah'a desteği, Yemen İç Savaşı'nın

başlamasıyla birlikte kademeli olarak artmıştır. Ancak bu artış, beklendiği gibi Ensarullah'ın İran'a bağımlılığını artırmak yerine, zamanla özerklik vurgularını daha görünür hale getirmiştir. Husiler, İran'ın desteğini kullanırken diğer dış aktörler ve yerel dinamiklerle ilişkilerini çeşitlendirerek bağımsız karar alma mekanizmalarını güçlendirmiştir. Bu süreçte, İran ile aralarındaki asimetrik güç ilişkisini bir bağımlılık modeline dönüştürmek yerine, Saad'ın (2019) Hizbullah için tanımladığı 'simbiyotik ilişki' modelini benimsemişlerdir. İran'ın Ensarullah'a duyduğu stratejik ihtiyaç, bir yandan desteğin devamlılığını sağlarken diğer yandan da hareketin faillik alanını korumasına ve genişletmesine olanak tanımıştır. Aksa Tufanı sürecinde Ensarullah, bu bağımsızlığını daha belirgin bir şekilde ortaya koyarak İran'ın doğrudan yönlendirdiği bir vekil güç olmadığını göstermiştir. Nitekim, başta İsrail ve ABD basını olmak üzere Batı medyasında Husiler, uzun süredir İran'ın kontrolündeki bir vekil güç olarak tanımlanırken, Aksa Tufanı sürecinde sergiledikleri performans bu algıyı değiştirmiş ve İran'dan bağımsız, 'ayrı bir tehdit' haline geldiklerini kabul eden yorumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Ensarullah, artan İran desteğine rağmen kendi ajandasını takip ederek, hiyerarşi ve bağımlılık esasına dayanan klasik vekil-sponsor modeline meydan okuyan bir örnek teşkil etmektedir. Saif'in (2023) belirttiği gibi, İran ile Husiler arasındaki ideolojik ortaklık mezhepsel farklılıkları aşan bir bağ kurmuş, bununla birlikte hareket, İran'ın bölgesel ajandasına tam anlamıyla entegre de olmamıştır.

Bulguların bir diğer önemli boyutu; Ensarullah'ın yalnızca bağımsız hareket etme kapasitesine sahip olması değil, aynı zamanda sponsor aktör üzerinde baskı kurabilecek bir konuma ulaşmasıdır. Aksa Tufanı süreci, Husilerin klasik modelin sınırlarını aşarak, İran'ın daha temkinli ve kontrollü dış politika çizgisinin ötesinde hareket edebildiğini göstermiştir. Tahran Yönetimi'nin rasyonel ve hesaplı bir strateji izlediği bu süreçte, Ensarullah savaşın eşliğini yükselten hamlelerde bulunmuş ve kimi zaman İran'ı da zorlayan bir pozisyon almıştır. Bu durum, vekil aktörlerin sadece sponsorlardan yönlendirme bekleyen edilgen yapılar olmadığını, aksine kendi inisiyatifleri doğrultusunda hareket ederek sponsorlarını belirli kararlar almaya zorlayabileceklerini ortaya koymaktadır. Ensarullah, İran'dan bağımsız olarak savaşın gidişatını şekillendiren kararlar almış ve bu kararlar her zaman İran'ın stratejik öncelikleriyle örtüşmemiştir. Böylece Ensarullah, yalnızca İran'dan destek alan bir yapı olmanın ötesine

geçerek bölgesel stratejilerde belirleyici bir güç olarak konumlanmıştır. Nitekim, Aksa Tufanı sürecinde İran'a yakın gruplar arasında en agresif stratejiyi izleyen yapı Ensarullah olmuştur. Dahası, Husiler yalnızca İran'ı değil, diğer vekil grupları da harekete geçmeye zorlayan bir etki yaratmıştır. Özellikle Hizbullah ve Irak'taki Şii grupların çatışmalardaki angajman seviyelerinin Ensarullah'ın sert çıkışlarıyla birlikte değişmesi, bu etkinin somut bir göstergesidir. Bu gelişmeler, geleneksel vekil-sponsor modelinin sınırlarını zorlayan yeni bir dinamiği ortaya koymaktadır: Vekil güçler yalnızca sponsorlarının yönlendirmesiyle hareket etmekle kalmaz, aynı zamanda sponsorlarını ve diğer vekil grupları daha fazla aksiyon almaya zorlayabilir. Böylece vekil-sponsor ilişkisi, tek yönlü bir hiyerarşi olmaktan çıkarak, karşılıklı etkileşimin belirleyici olduğu daha karmaşık bir yapıya dönüşmektedir.

Üçüncü olarak, Ensarullah'ın Aksa Tufanı sürecinde üstlendiği pozisyon ve bağımsız karar alma mekanizmalarını devreye sokma kapasitesi, hem ideolojik motivasyonlarıyla hem de yerel siyasi dinamiklerle şekillenmiştir. Klasik modelin varsayımlarının aksine, Ensarullah, ideolojiyi ve yereldeki çıkarlarını birbirini dışlamayan unsurlar olarak bir araya getiren, faal ve özerk bir aktör profili çizmektedir. Zeydi kimliğini muhafaza eden Ensarullah, İran'ın Şii anlayışına tam entegrasyonu reddederek kendi varoluşsal çerçevelerini koruma refleksi göstermektedir. Aynı zamanda, Filistin davasını İran'ın bölgesel stratejisinin bir parçası olarak değil, bağımsız bir öncelik olarak ele almakta ve bunu kendi siyasi ajandasının merkezine yerleştirmektedir. Bu durum, Ensarullah'ın İran'ın çıkarlarını takip eden pasif bir vekil olmaktan öte, bölgesel siyasette kendi stratejisini inşa eden bağımsız bir aktör olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede Husiler, ideolojik duruşlarını siyasi çıkarlarıyla dikkatle bütünleştirerek Yemen iç siyasetinde ve bölgesel arenada kendilerini güçlendirme stratejisi izlemektedir. Diğer yandan, Ensarullah, Aksa Tufanı sürecindeki performansıya, yalnızca Zeydi ve Şii sosyolojisiyle sınırlı kalmayıp daha geniş Arap ve Müslüman dünyasına hitap eden bir ivme yakalamış ve bölgesel meşruiyetini artırmaya yönelmiştir. Tüm bu bulgulardan yola çıkarak, İran-Ensarullah ilişkilerinin klasik sponsor-vekil modelinin ötesine geçerek daha karmaşık ve karşılıklı etkileşime dayalı bir yapı sergilediğini, bu vakanın da ilgili teorik tartışmalara önemli ampirik katkılar sunduğunu söylemek mümkündür.

9. Sonuç

Bu çalışma, Ensarullah'ın İran'ın bölgesel stratejisinin sıradan bir uzantısı mı yoksa bağımsız karar alma mekanizmasına sahip bir fail mi olduğu sorusunu ele alarak, klasik sponsor-vekil modelinin sınırlarını test etmiştir. Elde edilen bulgular, Ensarullah'ın İran'dan destek almasına rağmen, eylemlerinin tamamen İran tarafından yönlendirildiğini düşünmenin eksik ve indirgemeci bir yaklaşım olacağını göstermektedir. Aksa Tufanı sürecinde Ensarullah'ın, İran'ın belirlediği kontrollü gerilim politikasının dışına çıkarak daha cüretkâr ve sert bir tavır sergilemesi, hareketin özerk karar alma kapasitesine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle İsrail, ABD ve İngiltere hedeflerine yönelik saldırılarını genişletmeleri ve Kızıldeniz'deki deniz ticaretine müdahalelerini artırmaları, Ensarullah'ın bölgesel dengeleri kendi stratejik önceliklerine göre şekillendirmeye çalıştığını göstermektedir. Bu durum, geleneksel sponsor-vekil ilişkisi içerisinde düşünülen hiyerarşik bağımlılık modelinin, Ensarullah'ın hareket tarzını açıklamak için yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. İran ile Ensarullah arasındaki ilişkiyi daha esnek, karşılıklı etkileşime ve bağımsız stratejik önceliklere dayalı bir yapı olarak ele almak, bu ilişkinin dinamik doğasını anlamada daha sağlıklı bir çerçeveye sunmaktadır.

Ensarullah'ın Aksa Tufanı sürecindeki eylemleri, sponsor-vekil modeli üzerine yürütülen akademik tartışmalara yeni bir boyut kazandırmaktadır. Ancak bu ilişkinin daha geniş bir perspektiften ele alınması için gelecekte yapılacak çalışmalar büyük önem taşımaktadır. Özellikle Aksa Tufanı sürecinde İran-Hizbullah ilişkisini sponsor-vekil modeli perspektifinden analiz etmek, İran'ın farklı vekil aktörlerle kurduğu ilişkilerin mahiyetini anlamak açısından önemli olacaktır. Ayrıca, vekiller arası etkileşimi daha iyi kavrayabilmek adına, Ensarullah'ın 7 Ekim sonrasında Hizbullah ve Irak'taki gruplarla nasıl bir koordinasyon içinde hareket ettiğini incelemek, söz konusu tartışmalara yeni bir boyut kazandıracaktır. Öte yandan, ideoloji merkezli vekalet/ittifak ilişkileri ile çıkar merkezli vekalet/ittifak ilişkileri arasındaki farkları ortaya koymak açısından karşılaştırmalı bir analiz yapmak faydalı olabilir. Bu bağlamda, Yemen'de ayrılıkçı grupların Birleşik Arap Emirlikleri ile ilişkisini, Husilerin İran'la olan ilişkisiyle karşılaştırmak; farklı vekalet ya da ittifak ilişkilerinin benzer ve ayrışan yönlerini ortaya koyarak vekil-sponsor dinamiklerini daha kapsamlı bir çerçevede değerlendirmeye olanak tanıyacaktır.

Beyan

Bu makale etik kurul kararından muaftır. Çalışmada katılımcı bulunmamaktadır. Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır. Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır. Telif hakkına sebep olacak bir materyal kullanılmamıştır.

Disclosure

The article is exempt from the Ethics Committee Decision. There are no participants. The author received no financial support from any institution and there's no conflict of interest. No material subject to copyright is included.

Kaynakça

- Agubamah , E. (2025). The role and implications of Houthis action in Israel-Hamas War 2023-2024. *Kashere Journal of Politics and International Relations*, 3(1), 360–367. <https://journals.fukashere.edu.ng/index.php/kjpir/article/view/450>
- Al Arabiya English. (2024, Mart 17). “These attacks are long overdue... the Houthis are a terrorist proxy group for Iran.” <https://www.facebook.com/alarabiya.english/videos/john-bolton-these-attacks-on-the-houthis-is-long-overdue/3142462105918878/>
- Ardemagni, E. (2024, Şubat 15). Beyond the axis: The Houthis now are selling their own “brand”. *Italian Institute for International Political Studies (ISPI)*. <https://www.ispionline.it/en/publication/beyond-the-axis-the-houthis-now-are-selling-their-own-brand-163922>
- BBC. (2017, Aralık 4). *Ali Abdullah Saleh, Yemen's former leader, killed in Sanaa*. <https://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-42225574>
- BBC. (2024, Aralık 27). *Houthis vow to continue attacking Israel despite strikes on Yemen*. <https://www.bbc.co.uk/news/articles/cx27rnjg3qvo>
- Bennett, A., & Elman, C. (2007). Case study methods in the international relations subfield. *Comparative Political Studies*, 40(2), 170–195. <https://doi.org/10.1177/0010414006296346>
- Büyükkara, M. A. (2011). Sosyal, siyasî ve dinî yönleriyle Yemen Hûsî hareketi. *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 16(30), 115–152. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/divan/issue/25959/273501>
- Carlson, J. (2024). Houthi motivations driving the Red Sea crisis: Understanding how Ansar Allah's strategic culture goes beyond Gaza and Iran. *Journal of Advanced Military Studies*, 15(2), 94–114. <https://muse.jhu.edu/article/938385>
- Carmi, O. (2017, Ekim 16). Deconstructing and countering the Iran threat at network. *The Washington Institute for Near East Policy*. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/deconstructing-and-countering-iran-threat-network>
- Cîrdei, A., Tudorache, P., & Ispas, L. (2023). Functional models of the sponsor-agent relationship in proxy warfare. *International Conference*

- Knowledge-Based Organization*, 29(1), 27–33. <https://doi.org/10.2478/kbo-2023-0005>
- Clark, V. (2010). *Yemen: Dancing on the heads of snakes*. Yale University Press.
- Clausen, M. L. (2022). More than a proxy? The Huthis as a non-state actor with a foreign policy. İçinde A. Hamidaddin (Ed.), *The Huthi movement in Yemen: Ideology, ambition and security in the Arab Gulf* (s. 273–285). Bloomsbury Publishing.
- Dursunoğlu, A. (2015, Şubat 8). Yemen’de darbe mi oldu devrim mi? *Yakın Doğu Haber*. <https://ydh.com.tr/makale/447/d/24930/d/24937/lubnan-da-iscal-guclerine-karsi-halk-direnisi>
- Elmas, D. S. (2024, Aralık 22). Houthis threaten independently of Iran. *Globes*. <https://en.globes.co.il/en/article-houthis-threaten-independently-of-iran-1001497374>
- Ereli, G. (2024, Şubat 19). Houthis are Iran’s pragmatic partners, not just a proxy. *TRT World*. <https://www.trtworld.com/opinion/houthis-are-irans-pragmatic-partners-not-just-a-proxy-17043150>
- Falk, T. O. (2022, Mart 8). The limits of Iran’s influence on Yemen’s Houthis rebels. *Al Jazeera*. <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/8/the-limits-of-irans-influence-on-yemens-houthi-rebels>
- Fox, A. C. (2021). Strategic relationships, risk, and proxy war. *Journal of Strategic Security*, 14(2), 1–24. <https://www.jstor.org/stable/27026631>
- Groh, T. L. (2019). *Proxy war: The least bad option*. Stanford University Press.
- Harel, A. (2024, Temmuz 22). Explained: Who are the Houthis and why are they attacking Israel? *Haaretz*. <https://www.haaretz.com/haaretz-explains/2024-07-22/ty-article-magazine/.premium/explained-who-are-the-houthis-and-why-are-they-attacking-israel/0000018b-a4da-da24-a1cb-b7de6c5f0000>
- Jahanbani, N., & Levy, S. W. (2023). Iran’s proxy war strategy. İçinde A. Moghadam, V. Rauta, & M. Wyss (Ed.), *Routledge handbook of proxy wars* (s. 340–353). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003174066>

- Johnsen, G. & Juneau, T. (2023). Proxy war dynamics in Yemen. İçinde A. Moghadam, V. Rauta & M. Wyss (Ed.), *Routledge handbook of proxy wars* (s. 366–375). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003174066>
- Johnston, T., Lane, M., Casey, A., Williams, H. J., Rhoades, A. L., Sladden, J., Vest, N., Reimer, J. R., & Haberman, R. (2020). Could the Houthis be the next Hizballah? Iranian proxy development in Yemen and the future of the Houthi movement. *RAND Corporation*. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2551.html
- Juneau, T. (2016, Mayıs 16). No, Yemen's Houthis actually aren't Iranian puppets. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/05/16/contrary-to-popular-belief-houthis-arent-iranian-proxies/>
- Juneau, T. (2021). How war in Yemen transformed the Iran-Houthi partnership. *Studies in Conflict & Terrorism*, 47(3), 278–300. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2021.1954353>
- Kazdal, M. (2024). Iran's security strategy: Balancing defensive deterrents and offensive proxy warfare. *Adam Academy Journal of Social Sciences*, 14(2), 303–319. <https://doi.org/10.31679/adamakademi.1573096>
- Khoury, N. A. (2023, Mart 22). Yemen and the Saudi-Iran rapprochement. *Arab Center Washington DC*. <https://arabcenterdc.org/resource/yemen-and-the-saudi-iran-rapprochement/>
- Lackner, H. (2024, Şubat 1). “The Houthis are not Iranian proxies”: Helen Lackner on the history & politics of Yemen's Ansarallah. *Democracy Now*. https://www.democracynow.org/2024/2/1/yemen_strikes
- Lux, A. (2009). Yemen's last Zaydī Imām: the shabāb al-mu'min, the Malāzim, and 'hizb allāh' in the thought of Ḥusayn Badr al-Dīn al-Ḥūthī. *Contemporary Arab Affairs*, 2(3), 369–434. <https://doi.org/10.1080/17550910903106084>
- Matsunaga, Y. (2024). The myth of vertical integration in regional conflict: Iran and the “Axis of Resistance”. İçinde H. Suzuki & K. Sakai (Ed.), *Gaza Nakba 2023–2024* (s. 123–140). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-97-4868-6_8

- Mazzucco, L. J. M. (2024). Iran and the Houthis' asymmetric maritime warfare campaign in the Red Sea: A study of the sponsor-proxy model. *Journal for Iranian Studies*, 8(20), 25–48. <https://rasanah-iiis.org/english/wp-content/uploads/sites/2/2024/11/IRAN-AND-THE-HOUTHIS-ASYMMETRIC-MARITIME-WARFARE-CAMPAIGN-IN-THE-RED-SEA.pdf>
- Middle East Monitor. (2024, Temmuz 21). *Yemen's Houthis insist Iran had no involvement in Tel Aviv drone attack*. <https://www.middleeastmonitor.com/20240721-yemens-houthis-insist-iran-had-no-involvement-in-tel-aviv-drone-attack/>
- Minor, A., & Huggard, K. (2024, Ocak, 31). How the Houthis joined the Israel-Gaza crisis. *Brookings Institution*. <https://www.brookings.edu/articles/how-the-houthis-joined-the-israel-gaza-crisis/>
- Minor, A. (2024, Eylül 3). The danger of calling the Houthis an Iranian proxy. *Brookings Institution*. <https://www.brookings.edu/articles/the-danger-of-calling-the-houthis-an-iranian-proxy/>
- Montgomery, M. (2021, Şubat 19). A timeline of the Yemen crisis, from the 1990s to the present. *Arab Center Washington DC*. <https://arab-centerdc.org/resource/a-timeline-of-the-yemen-crisis-from-the-1990s-to-the-present/>
- Mumford, A. (2013). *Proxy warfare*. Polity Press.
- Plana, S. C. (2021). *The proxy paradox: Explaining (lack of) control over state-sponsored proxy armed groups* [Yayımlanmamış doktora tezi, Massachusetts Institute of Technology]. <https://hdl.handle.net/1721.1/150912>
- Prime Minister's Office. (2024, Ocak 13). Statement by PM Netanyahu. *The Israeli Government Website*. <https://www.gov.il/en/departments/news/spoke-press130424>
- Saad, A. (2019). Challenging the sponsor-proxy model: The Iran–Hizbullah relationship. *Global Discourse*, 9(4), 627–650. <https://doi.org/10.1332/204378919X15718898344883>
- Saif, M. (2023, Ocak 11). Shades of grey: The evolving links between the Houthi and Iran. *Clingendael – Netherlands Institute of Internati-*

- onal Relations*. <https://www.clingendael.org/publication/shades-grey-evolving-links-between-houthi-and-iran>
- Sarı, İ. (2023). Yemen'de Ensarullah Hareketi: Husi-İran ilişkilerinin değerlendirilmesi. İçinde R. Karakoç (Ed.), *Güncel uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi araştırmaları* (s. 69–88). Duvar Yayınları.
- Seliktar, O., & Rezaei, F. *Iran, revolution, and proxy wars*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-29418-2_7
- Settembrini, M. M. (2019). *The proxy war between Iran and Saudi Arabia: The case of the Yemeni Civil War* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, ISCTE – Instituto Universitário de Lisboa].
- Sinkaya, B. (2022). Houthi–Iran relations: Distant relatives turn brothers in arms. *Turkish Journal of Iranian Studies*, (2), 76–93. <https://tiad-dergi.com/en/manuscript/houthi-iran-relations-distant-relatives-turns-brothers-in-arms-11>
- Sozer, B. (2016). Development of proxy relationships: A case study of the Lebanese Civil War. *Small Wars & Insurgencies*, 27(4), 636–658. <https://doi.org/10.1080/09592318.2016.1189495>
- Stake, R. E. (1995). *The art of case study research*. Sage.
- Süleymanoğlu-Kürüm, R. (2021). Uluslararası ilişkilerde nitel yöntemlerle makale yazımı: Vaka analizi ve incelikleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 149-169. <https://doi.org/10.30794/pausbed.801518>
- The Guardian*. (2023, Kasım 20). *Yemen's Houthi rebels seize cargo ship in Red Sea and call Israeli vessels 'legitimate targets'*. <https://www.theguardian.com/world/2023/nov/20/yemen-houthi-rebels-seize-cargo-ship-galaxy-leader-red-sea-israel>
- Tınas, M. (2020). Yemen İç Savaşı'nda Husiler: Vekâlet ilişkisinin karmaşık yapısı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 117-136. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.763491>
- United States Central Command (USCENTCOM). (2024, Ocak 9). *US CENTCOM statement on 26th Houthi attack on commercial shipping lanes in the Red Sea*. <https://www.centcom.mil/MEDIA/STATEMENTS/Statements-View/Article/3639970/us-centcom-statement-on-26th-houthi-attack-on-commercial-shipping-lanes-in-the/>

- Weissenburger, A. (2024). Yemen's Islamists and the War in Gaza: The interplay of ideology, context, and strategy. *Mediterranean Politics*, 1–10. <https://doi.org/10.1080/13629395.2024.2439691>
- Wilson Center. (2024, Temmuz 26). *Timeline: Houthi attacks*. <https://www.wilsoncenter.org/article/timeline-houthi-attacks>
- Xinhua. (2025, Mart 8). *Yemen's Houthis set 4-day deadline for Israel to lift Gaza aid blockade*. <https://english.news.cn/20250308/b2ac14a57e924f7b93ad05d5a0871bf3/c.html>
- Yosef, E., Hansler, J., Kourdi, E. & Magramo, K. (2024, Temmuz 19). Israel investigates security failures around deadly Tel Aviv drone strike. *CNN International*. <https://edition.cnn.com/2024/07/19/middleeast/israel-tel-aviv-explosion-us-embassy-intl-hnk/index.html>
- Zimmerman, K. (2022). Yemen's Houthis and the expansion of Iran's axis of resistance. *American Enterprise Institute*. <https://www.aei.org/wp-content/uploads/2022/03/Yemen%E2%80%99s-Houthis-and-the-expansion-of-Iran%E2%80%99s-Axis-of-Resistance.pdf?x85095>
- Zweiri, M. (2016). Iran and political dynamism in the Arab world: The case of Yemen. *Digest of Middle East Studies*, 25(1), 4–18. <https://doi.org/10.1111/dome.12078>